

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження

Фролової Юлії В'ячеславівни на тему:

**«АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНІ РИСИ ФОРТЕЦЬ
ПІВДНЯ УКРАЇНИ кінця XVII – початку XIX століття»**

представлену на здобуття наукового ступеня

кандидата архітектури за спеціальністю

18.00.01 – теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури

Актуальність теми. Дисертаційне дослідження присвячене актуальній проблемі розкриття цінності, переосмислення містотворчої ролі та представлення у сучасному середовищі цінних історичних фортифікаційних споруд Півдня України, які майже втрачені сьогодні для громадськості, не зафіксовані у науковій літературі, а процес їх виникнення та становлення здебільшого спотворений або зовсім не висвітлений у історичних науково-дослідних працях. У зв'язку із історичними обставинами, із завоюванням цих приморських земель впродовж кількох століть державами християнського та мусульманського світу Європи та Азії, на цих територіях акумулювалась унікальна історико-культурна спадщина різних народів та багатьох періодів починаючи з XI ст. і до XIX ст. І саме фортифікаційні утворення несуть у собі найбільш виразні риси прогресивного розвитку культур, починаючи із дописемного періоду їх розвитку. Скупі фрагменти минулої величі фортець, укріплених міст, морських переправ знаходяться на даний час у південному регіоні України у критичному стані, часто не задокументовані, без охоронних статусів, без розробленої охоронної документації, не представлені у сучасному середовищі історичних населених місць. Саме тому, дослідження авторки є необхідним для вирішення проблеми збереження артефактів цінних історичних фортифікаційних об'єктів півдня України, введення їх у науковий обіг та обґрунтування цінності об'єктів, які були досі поза науковою сферою.

Особливо цінним у дослідженні є збір значної бази іконографічних та картографічних матеріалів, які можуть бути першоджерелами для проведення детальних досліджень на тринадцяти фортифікаційних утвореннях, для визначення їх рис впродовж періодів розвитку – від кін. XVII ст. до серед. XIX ст.

Наукова новизна і практичне значення.

У дисертаційному дослідженні авторкою вперше визначені періодизація та архітектурно-планувальні риси фортифікаційного будівництва Півдня України; вперше проведено оцінку стану збереженості фортифікаційних об'єктів та історичного ландшафту, що їх оточує; вперше розроблені графічні реконструкції втрачених фортець півдня України – Кілія, Очаків, Кінбурн; вперше розроблено пропозиції до програми поступового відновлення територій фортець Ізмаїл, Херсон, Кінбурн, Перекоп, Аджидер.

Практичне значення дисертації полягає у можливості використання результатів дослідження у науково-проектних роботах з оцінки і регенерації архітектурно-містобудівної спадщини історичних населених місць Південної України. Виведені архітектурні періоди розбудови фортець та аналіз елементів фортифікацій можуть слугувати обґрунтуванням розробки проектів реконструкції та відновлення втрачених об'єктів історичних містобудівних утворень. Графічні реконструкції втрачених фортець – Кілія, Кінбурн, Очаків, Єні-Дунія, Татар-Бунар, розроблені Юлією Фроловою можливо використовувати для експонування у музейному середовищі засобами цифрової доповненої реальності, а розроблені авторкою тривимірні моделі фортець – Кілія, Кінбурн, Очаків, Єні-Дунія, Татар-Бунар можуть бути використані для розроблення тактильних макетів з подальшим їх розміщенням на території музейних комплексів або на теренах втрачених фортець.

Структура дисертації. Структурно робота складається з п'яти розділів із висновками та загальних висновків, ілюстрацій та додатків. Обсяг дисертації – 316 сторінок, у тому числі 140 сторінок головного тексту, 38 сторінок списку використаних джерел на 320 позицій, 138 сторінок ілюстрованих таблиць та додатків.

У **Вступі** дисертації розкрито актуальність роботи, сформульовані основні вихідні положення: мета, завдання, об'єкт та предмет дослідження. Методи, якими користується авторка, дозволяють охарактеризувати об'єкт дослідження та визначити його предмет. Наукова новизна результатів та практична значимість роботи визначена достовірно. У подальших п'яти розділах послідовно розкрито основні дослідницькі результати.

У першому розділі **«Узагальнення досвіду дослідження фортифікаційних об'єктів Півдня України XVII - XIX ст.»** Юлією Фроловою проведено достатньо розлогий огляд опублікованих дотепер матеріалів досліджень фортець Півдня України, узагальнено досвід та визначено етапи вивчення фортифікаційних споруд південного регіону. Особливої уваги приділено аналізу історичних картографічних матеріалів, укладено зведені таблиці картографічних, іконографічних матеріалів, археологічних досліджень, та здійснена спроба їх структурування пооб'єктно. Також авторкою подано досить детальний огляд наукових досліджень фортець Півдня України проведених до цього часу.

Другий розділ **«Методика проведення дослідження фортифікаційних споруд»** присвячено опису методичних підходів, які були використані у процесі дослідження, серед них інноваційними та найцікавішими виступають: експериментально-теоретичні методи дослідження фортифікацій; методика побудови тривимірних моделей фортифікацій на базі співставлення іконографічних джерел та описів; метод аналогії, який використаний для пошуку схожих за ознаками споруд та фортифікаційних систем згаданих періодів на теренах інших держав; спеціальні-архітектурні методи, які базуються на комплексних підходах до вивчення фортифікаційних систем Півдня України.

У третьому розділі **«Розташування та розбудова фортець Півдня України»** визначено чинники впливу на розташування та розбудову фортець та поділено їх на три рівні. Сформовано поняття ієрархії фортець, що впливає з особливостей підходів до адміністративного управління досліджуваними територіями на різних етапах розвитку. Виведено загальну так звану “архітектурну” періодизацію укріплень території, при чому цікавою складовою даного дослідження є

виокремлення авторкою додокументального, доджерельного періоду розвитку фортифікаційних утворень. За місцем розташування та взаємодії, фортеці поділено на чотири типи просторових зв'язків та продемонстровано особливості цих типів на графічних схемах об'єктів дослідження.

У четвертому розділі **«Виявлення архітектурно-планувальних рис фортець Півдня України та аналіз стану збереженості»** визначено типологічні схеми планувань фортець, особливості їх закладення та вплив на архітектуру фортець художньо-стильових течій країн, які домінували в регіоні на етапах розвитку. На основі проведених комплексних досліджень авторкою розроблено серію архітектурно-графічних реконструкцій фортець Півдня України, які відображають характерні планувальні, просторові і стилістичні риси. Важливою складовою дослідження виступає проведена авторкою оцінка стану збереженості фортець разом з історичними ландшафтами, що їх оточують та розроблена структура загальних критеріїв оцінки збереженості об'єктів.

П'ятий розділ **«Методичні підходи використання фортифікаційних об'єктів у сучасному соціокультурному просторі міста»** присвячений пошуку підходів до збереження і використання фортифікаційних споруд, які базуються на вивченому авторкою українському та закордонному досвіді. Як один із методів представлення та розкриття цінності історичних фортифікаційних об'єктів регіону Ю. Фроловою запропоновано створення мережі туристичних маршрутів, яка б поєднувала фортифікаційні комплекси центральних та південних областей України з перспективним розширенням до міжнародного рівня, а саме поєднання українських об'єктів у мережу із румунськими, молдовськими та болгарськими історичними фортифікаційними комплексами, що розташовані у басейні річок та по узбережжю Чорного моря. Також авторкою подано індивідуальні пропозиції до програм відновлення територій кожної із розглянутих фортифікаційних систем Півдня України.

У загальних висновках сформульовано основні наукові результати поданого на рецензію дослідження.

Повнота викладу матеріалів дисертації в опублікованих працях та авторефераті. Основний зміст та висновки дисертації були висвітлені у 9 публікаціях, з них – 2 статті у наукових фахових виданнях України, 4 статті у наукових періодичних виданнях інших держав, які внесені до наукометричних баз даних індексованих у Index Copernicus; 3 тези доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Автореферат адекватно і повно відповідає змісту основного тексту роботи. Співставлення змісту і тексту дисертації зі змістом автореферату демонструє їх відповідність.

До зауважень та дискусійних питань віднесено наступні положення:

1. Матеріал дисертаційного дослідження нерівномірно розподілено по розділах роботи. Надто об'ємним виступає 1-розділ, за рахунок розлогих описів джерел, які беруться до уваги у процесі дослідження, що відволікає від головної лінії дисертації. Варто було б подати цей матеріал лаконічніше, розставивши акценти на ключових моментах.

2. Висновки 2-розділу є надто узагальненими та не в повній мірі відображають особливості методики проведення дослідження фортифікацій Півдня України.

3. Визначені авторкою архітектурно-планувальні риси фортець потребують узагальнення та чіткого структурування у відповідності до періодів розвитку та інших критеріїв, а також цікавим було б представлення їх у вигляді порівняльних графічних схем.

4. У дисертаційному дослідженні не розкрито планувальні особливості елементів фортифікацій, які у продовж достатньо довгого досліджуваного періоду розвивались, змінювались, удосконалювались, деталізація даного питання значно збагатила б дослідження.

5. Подані у 4-розділі таблиці “Стану збереженості фортець” потребують ретельних описів у тексті та деталізації, оскільки належать до головних результатів дослідження.

6. У висновках до 5-розділу, представлені узагальнення щодо стану збереженості фортець, але у тексті розділу цей матеріал відсутній.

Втім, висловлені вище зауваження не зменшують цінності дисертації, а лише мають за мету покращення роботи за умови продовження її (на що сподіваємося) у майбутньому.

Висновок. Зміст і результати дисертаційної роботи Фролової Юлії В'ячеславівни «Архітектурно-планувальні риси фортець Півдня України кінця XVII – початку XIX століття», виконаної за спеціальністю 18.00.01 – теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури, відповідають поставленій меті, є актуальними та мають практичне значення. Об'єкт, предмет та завдання роботи сформульовані коректно, наукова новизна заслуговує на увагу. Робота є завершеною працею, в якій отримані нові науково-обґрунтовані результати, щодо визначення архітектурно-планувальних рис фортець Півдня України кінця XVII – початку XIX століття.

Робота відповідає вимогам пунктів 9 та 11 "Порядку присудження наукових ступенів" затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567 (зі змінами, затвердженими Постановою Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. №656), що висувуються до кандидатських дисертацій, а її авторка - Фролова Юлія В'ячеславівна заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.01 – теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури.

Доктор архітектури, доцент
завідувачка кафедри архітектури
та містобудування
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу

Підпис З. В. Лукомської засвідчую
Учений секретар ІФНТУНГ
12.04.2021 р.

Лукомська З. В.

Процюк В. Р.